

УПЛЫЎ ШТУЧНАГА ІНТЭЛЕКТУ НА РАЗВІЦЦЁ СУЧАСНЫХ МОЎ

Калодзіч К.Д.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Пятрова Н.Я. – к.філал.н., дацэнт

У артыкуле разглядаецца ўплыў штучнага інтэлекту (ШІ) на развіццё сучасных моў, прыводзяцца прыклады выкарыстання ШІ ў сусветнай інфармацыйнай прасторы. Параўноўваюцца некаторыя інтэлектуальныя платформы, праца якіх уплывае на развіццё сучасных моў. Абмяркоўваюцца асноўныя вартасці і недахопы такіх прадуктаў.

Штучны інтэлект (ШІ) апошнім часам стаў неад'емнай часткай жыцця кожнага чалавека. У сувязі з яго пашыраным выкарыстаннем у XXI ст. амаль ва ўсіх сферах чалавечай дзейнасці, гэта становіцца паўплывала на сучаснае грамадства за кошт пашыранай аўтаматызацыі разнастайных працэсаў і інтэграцыі сістэм ШІ ў розныя сектары вытворчасці і эканомікі: медыцына і ахова здароўя, дзяржаўнае кіраванне, прамысловасць, адукацыя, сродкі масавай інфармацыі і інш. [1]. Несумненна, сёння ШІ ў значнай ступені ўплывае і на змены ў функцыянаванні і развіцці сучасных моў.

Штодня людзі сутыкаюцца з неабходнасцю апрацоўкі, перакладу, аналізу і карэкціроўкі вялікіх аб'ёмаў тэкставай інфармацыі на розных мовах. Традыцыйныя метады перакладу і лінгвістычнага аналізу паступова саступаюць месца больш складаным інтэлектуальным алгарытмам, якія выкарыстоўваюць тэхналогіі ШІ. Гэта дазваляе значна паскорыць падобныя працэсы, палепшыць іх якасць, разам з тым, неабходна клапаціцца пра натуральнасць сінтэзаванай мовы і імкнуцца забяспечыць эфектыўнае ўзаемадзеянне чалавека з тэхналогіямі [2].

Штучны інтэлект здольны выконваць мноства функцый, назавём асноўныя з іх:

- кагнітыўная (атрыманне разнастайнай інфармацыі і яе перапрацоўка);
- адукацыйная (навучанне; пошук інфармацыі, запатрабаванай для вырашэння пэўных канкрэтных задач);

- камунікатыўная (узаемадзеянне машыны з людзьмі) і інш. [3].

У сувязі з гэтым узнікае цалкам слушнае пытанне, які ўплыў тэхналогіі ШІ могуць аказаць на мовы і як сучасны свет да гэтага адаптуецца.

На наш погляд, сучасныя тэхналогіі ШІ ўплываюць на любыя сучасныя мовы ў наступных аспектах:

- пераклад тэксту (Google Translate, Яндэкс.Перакладчык, DeepL) – гэтыя сістэмы дазваляюць перакладаць тэксты на дзясяткі моў, выкарыстоўваючы складаныя алгарытмы нейрасетак, што забяспечвае больш дакладны і натуральны пераклад;

- генерацыя тэкстаў (ChatGPT, DeepL Write) – нейрасеткі, якія аналізуюць і ствараюць натуральныя тэксты, дапамагаючы пісьменнікам, журналістам і даследчыкам у прадукцыраванні ўласнага моўнага матэрыялу;

- сістэмы разумення і аналізу мовы (Siri, Alexa, Google Assistant) – інтэлектуальныя памочнікі, якія распазнаюць і апрацоўваюць натуральную мову;

- падтрыманне і адраджэнне малавывучаных моў – электронныя слоўнікі, аўтаматызаваныя сістэмы аналізу і генерацыі моўных даных, што могуць спрыяць захаванню і развіццю рэдкіх і схільных да вымірання моў;

- сінтэз і распазнаванне маўлення (Text-to-Speech, Speech-to-Text) – у практыцы выкладання моў інтэлектуальныя тэхналогіі дапамагаюць у фарміраванні камунікатыўнай кампетэнцыі, напрыклад, у развіцці ўменняў разумення маўлення на слых. У гэтым дачыненні эфектыўным сродкам навучання з'яўляюцца сінтэзатары маўлення – праграмы, якія дазваляюць пераўтвараць тэкст у маўленне і наадварот, што асабліва важна для людзей з абмежаванымі магчымасцямі [4, с. 239];

- вывучэнне замежных моў (напрыклад, інтэлектуальны дадатак, Duolingo) – прадукт для вывучэння замежных моў, выкарыстоўвае ШІ для адаптацыі навучальнага працэсу пад кожнага карыстальніка.

Зараз прывядзем прыклады канкрэтных ШІ-прадуктаў, якія, на нашу думку, найбольш эфектыўныя ў развіцці сучасных моў:

- Google Translate – забяспечвае якасны машынны пераклад, інтэграваны з іншымі Google-сервісамі, выкарыстоўвае машыннае навучанне для пастаяннага паляпшэння перакладаў;

- Яндэкс.Перакладчык – забяспечвае пераклад з магчымасцю карэкцыі карыстальнікамі, мае разнастайныя інструменты для рускамоўнай аўдыторыі;

- ChatGPT – генерацыя тэкстаў, дапамога ў напісанні артыкулаў, справаздач і навуковых работ;

– DeepL Translator – высакаякасны пераклад дзякуючы глыбокаму навучанню, асабліва папулярны ў еўрапейскіх краінах;
 – Speech-to-Text і Text-to-Speech – тэхналогіі для аўтаматычнага пераўтварэння маўлення ў тэкст і наадварот, выкарыстоўваюцца ў мабільных прыкладаннях і сістэмах галасавога кіравання.
 Параўнаем вышэйназваныя ШІ-прадукты ў наступнай табліцы:

Табліца 1 – Нагляднае параўнанне ШІ-платформ, эфектыўных у развіцці сучасных моў.

Платформа	Хуткасць працы	Даступнасць	Дакладнасць перакладу	Дадатковыя функцыі
Google Translate	Высокая	Увесь свет	Высокая	Інтэграцыя Google ³
Яндэкс.Перакладчык	Высокая	Асноўны фокус – СНД	Сярэдняя	Афлайн-рэжым
DeepL	Сярэдняя	Еўропа, ЗША	Вельмі высокая	Прафесійны ўзровень
ChatGPT	Высокая	Увесь свет	Высокая	Стварэнне рэдагаванне тэкстаў ^і
Speech-to-Text	Высокая	Увесь свет	Высокая	Галасавы аналіз

Аналіз паказвае, што найбольшы ўплыў на развіццё моў аказваюць тэхналогіі аўтаматычнага перакладу, сістэмы генерацыі тэкстаў і галасавыя тэхналогіі. Яны не толькі аблягчаюць камунікацыю паміж людзьмі, але і садзейнічаюць пашырэнню і вывучэнню моў, развіццю тэрміналогіі і навуковых даследаванняў. Разам з тым, акрамя шматлікіх відавочных вартасцей, ШІ-прадукты маюць і недахопы. Напрыклад, у сучасным свеце ёсць праблема залежнасці чалавека ад гэтых самых тэхналогій. З кожным годам пры першай неабходнасці людзі спакойна звяртаюцца да ШІ па дапамогу і ўсё менш выкарыстоўваюць уласныя магчымасці, напрыклад, ручны пераклад, што можа прывесці да страты лінгвістычных навыкаў [3]. На думку псіхалагаў і педагогаў, студэнты, школьнікі, капірайтары і перакладчыкі ўсё часцей спадзяюцца на дакладнасць і карэктнасць працы нейрасетак, што негатыўна ўплывае на развіццё ў сучаснага пакалення разнастайных камунікатыўных навыкаў, крытычнага мыслення і інш. інтэлектуальных якасцей. Таксама часам людзі забываюць, што нейрасетка таксама можа рабіць памылкі, паколькі ШІ не мае 100% дакладнасці. Не заўсёды пры перакладзе тэкстаў ШІ можа правільна зразумець некаторыя выразы ці сказы, якія з'яўляюцца асаблівасцю канкрэтнай мовы (прыказкі і прымаўкі, фразеалагізмы, жаргонныя словы і дыялектныя) і т. п.

Даследчыкі раіць карыстацца машыннымі перакладчыкамі, але заўважаюць, што трэба перапрацоўваць працу нейрасетак уручную, рабіць карэктроўку, паколькі машына ніколі не зможа поўнасю замяніць чалавека. Напрыклад, у падручніку “Беларуская мова (прафесійная лексіка)” Ч. 1 для студэнтаў БДУІР знаходзім разнастайныя заданні на развіццё навыкаў рэдагавання камп'ютарных перакладаў з рускай мовы на беларускую і наадварот. Аўтары выдання прапануюць наступную схему для рэдагавання машынных перакладаў:

1. Праверце тэкст на наяўнасць слоў, якія ўвогуле не былі перакладзены і захоўваюць рускую графіку. Часцей за ўсё не перакладаюцца складаныя словы, вузкасפעцыяльныя тэрміны. Звярніце ўвагу на ўласныя назоўнікі: яны часта не перакладаюцца ці трансліруюцца або перакладаюцца няправільна. Знайдзіце навуковыя тэрміны і праверце іх нарматыўны правапіс.

2. Удакладніце і выпраўце, калі патрэбна, пераклад абрэвіятур у выпадку іх несупадзення ў беларускай і рускай мовах, напрыклад, рус. *ПО (программное обеспечение)* – бел. *ПЗ (праграмае забеспячэнне)*.

3. Знайдзіце мнагазначныя словы і ўстойлівыя выразы, праверце правільнасць іх перакладу ў адпаведнасці з кантэкстам.

4. Вызначце правільнасць перакладу назоўнікаў у адпаведнасці з іх родам і лікам у беларускай мове, выпраўце памылкі ва ўжыванні склонавых канчаткаў назоўнікаў.

5. Праверце, як перакладзены дзеепрыметнікі. Знайдзіце неўжывальныя іх формы, замяніце на нарматыўныя для беларускай мовы варыянты.

6. Выпраўце марфалагічныя памылкі ў канчатках прыметнікаў (займеннікаў) і дзеясловаў у выпадку несупадзення формаў роду або ліку назоўнікаў у беларускай і рускай мовах.

7. Звярніце ўвагу на магчымыя памылкі пры ўтварэнні і ўжыванні форм ступеней параўнання прыметнікаў і прыслоўяў.

8. Выпраўце памылкі ў кіраванні і дапасаванні, у каардынацыі дзейніка і выказніка [5, с. 127].

На нашу думку, калі аб'яднаць працу чалавека і машыны, то пераклад атрымаецца дакладны, і гэта значна сэканоміць час, што зможа ўдасканаліць працу любога чалавека, якому трэба перакласці нешта з адной мовы на іншую. Але мы лічым, што ШІ нельга выкарыстоўваць пісьменнікам ці журналістам у ставарэнні мастацкіх ці публіцыстычных тэкстаў. Нам здаецца, што ШІ негатыўна ўплывае на мастацтва ўвогуле, бо нейрасетка можа ствараць нешта падобнае, напрыклад, мастацкі тэкст, апавяданне ці нават верш, але такі твор не будзе мець чалавечых эмоцый, выяўленчасці, глыбіні, індывідуальнасці – усяго таго, што павінна мець у сабе мастацтва. Так, вершы, напісаныя ШІ, часцей за ўсё і зусім не маюць рыфмы і не падобны на нармальныя лірычныя творы. Гэта ставіць пад пытанне каштоўнасць літаратуры ці публіцыстыкі, напісанай машынамі, і можа знізіць попыт на творы сапраўдных аўтараў.

Такім чынам, інтэлектуальныя тэхналогіі аказваюць значны ўплыў на развіццё сучасных моў, у тым ліку ёсць мноства разнастайных сервісаў, карысных для беларускага маўлення. ШІ можа спрыяць павышэнню хуткасці і якасці перакладаў, паляпшэнню працэсаў камунікацыі паміж людзьмі, аблягчэнню адукацыі і многае іншае. Разам з тым, трэба арганічна спалучаць тэхналогіі ШІ з дзейнасцю чалавека, асабліва ў сферы мастацтва і адукацыі.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Искусственный интеллект [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D1%81%D0%BA%D1%83%D1%81%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82. – Дата доступа: 23.03.2025.
2. Штучны інтэлект [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://be.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D1%82%D1%83%D1%87%D0%BD%D1%8B_%D1%96%D0%BD%D1%82%D1%8D%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82. – Дата доступу: 23.03.2025.
3. К вопросу об определении понятия искусственного интеллекта [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-ob-opredelenii-ponyatiya-iskusstvennogo-intellekta>. – Дата доступа: 23.03.2025.
4. Пятрова, Н. Я. Штучны інтэлект у інклюзыйнай адукацыі (на прыкладзе выкладання дысцыпліны «Беларуская мова» у ВНУ) / Н. Я. Пятрова // Непрерывное профессиональное образование лиц с особыми потребностями : сборник статей V Международной научно-практической конференции, Минск, 14 декабря 2023 / Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники ; редкол.: А. А. Охрименко [и др.]. – Минск, 2023. – С. 239–243.
5. Албут, А. А. Беларуская мова (прафесійная лексіка): вучэб.-метад. дапаможнік. У 3 ч. Ч. 1 : Агульныя звесткі пра мову / А. А. Албут, Н. Я. Пятрова. – Мінск : БДУІР, 2023. – 138 с.